

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СУС ТАРАС ЙОСИПОВИЧ

УДК 336.143.232

**ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО
СЕКТОРУ**

08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»

РЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Ірпінь – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному податковому університеті Міністерства фінансів України

Опоненти:

доктор економічних наук, професор **Давиденко Надія Миколаївна**,
завідувач кафедри публічних фінансів Державного податкового університету;

доктор економічних наук, професор **Пасічник Юрій Васильович**,
головний науковий співробітник відділу соціально-економічного розвитку
сільських територій Національного наукового центру «Інституту аграрної
економіки НААН»;

доктор економічних наук, доцент **Соломатіна Тетяна Василівна**,
доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського
національного університету ім. В. Даля.

Захист відбудеться 16 лютого 2024 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01 в Державному податковому університеті за адресою: 08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Садова, 53.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Державного податкового університету за адресою: 08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 27.855.01, к.е.н.

Світлана МОВЧУН

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Серед 17 цілей сталого розвитку України до 2030 року, представлених на офіційному сайті «Цілі сталого розвитку в Україні» Представництва ООН в Україні, ціллю за номером 2 визнано досягнення продовольчої безпеки, що потребує зростання вітчизняного АПК. Аграрний сектор названо першим серед трьох секторів національної економіки, розвиваючи які, Україна може досягти успіхів у міжнародному поділі праці, сприяючи уникненню голоду в бідних країнах. Не менш нагальною потребою постають впровадження системи екологізації сільськогосподарського виробництва та розвиток зеленої економіки, що зумовлені зміною клімату й деградацією сільгоспугідь.

Забезпечити необхідні спрямованість й динаміку аграрного сектору єдино можливо за умови підвищення конкурентних позицій на основі впровадження інноваційної моделі розвитку. Втім, оцінка процесу реалізації економічних перетворень в аграрному секторі засвідчила відсутність чіткої, довгострокової інноваційної стратегії, а інноваційна діяльність не стала пріоритетним напрямом його розвитку.

Кризові явища в економіці, політична нестабільність, військова агресія Росії вкрай негативно позначилися на змісті, послідовності й результативності впровадження інноваційних засад, а одним із наслідків розгортання цих процесів став недостатній рівень фінансового забезпечення як фундаментального підґрунтя розвитку інноваційних відносин. Обмежений доступ до зовнішніх запозичень, високі відсоткові ставки за банківськими кредитами, недостатність бюджетних коштів для підтримки сільгоспвиробників суттєво ускладнюють фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору. Не дозволяють оптимізувати залучення довгострокових фінансових ресурсів й структурні деформації у розвитку національного фінансового ринку. В підсумку створюються суттєві перешкоди для реалізації інноваційної моделі розвитку в аграрному секторі та досягнення його високої динаміки й ефективності, що актуалізує необхідність вирішення цих проблем.

Дослідженню проблематики інноваційного розвитку та його фінансування присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників. Теоретичні засади інноваційного розвитку розглядаються в наукових працях Й. Шумпетера, П. Друкера, М. Менша та Б. Санто. Розабет Мосс Кантер розкриває чотири основні хвилі інноваційного ентузіазму та описує класичні помилки компаній при розробці та впровадженні інновацій. У сфері теорії і практики фінансування інноваційної діяльності сформовано потужний доробок науковими публікаціями вітчизняних науковців, серед яких: В. Базилевич, О. Василик, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Захарін, О. Кириленко, М. Крупка, Т. Майорова, С. Онишко, В. Опарін, К. Павлюк, В. Федосов, С. Юрій та ін.

В контексті розвитку аграрного сектору економіки питання інвестиційно-інноваційної діяльності, інноваційної інфраструктури, функціонування фінансового механізму досліджували О. Бородіна, О. Гудзь, Н. Давиденко,

М. Дем'яненко, Ю. Лупенко, Ю. Лузан, М. Малік, Ю. Пасічник, І. Прокопа, П. Саблук, Т. Соломатіна, О. Шпикуляк, С. Тивончук, О. Жидяк. Фінанси ланцюгів поставок та ухвалення оптимальних рішень розглядають Д. Вуттке, С. Блюме, Д. Харві. Л. Молдаван і О. Шубравська виокремили «точки зростання» у вітчизняному АПК і на цій основі пропонують ключові напрями інвестиційно-інноваційного процесу.

Однак, сформована ситуація в аграрному секторі економіки, не засвідчує остаточного розв'язання багатоаспектної проблеми інноваційного розвитку та його фінансування. Одна з причин тому - недостатнє урахування глибинної сутності цієї проблеми, що детермінується, з одного боку, особливостями інноваційного розвитку, а з іншого – поряд із різноманітністю форм і методів фінансового забезпечення його об'єктивною специфікою в аграрному секторі економіки. Недостатнє опрацювання теорії і методології фінансування інноваційного розвитку практично зумовлює втрату конкурентоспроможності аграрного сектору, нарощування сировинної складової його експорту, невідповідність світовим тенденціям. Науково-теоретична і практична важливість цього напрямку зумовили вибір теми дисертації, її структуру, завдання і мету.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана згідно з науковими програмами та тематичними планами ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» в межах тематик: «Формування ефективної моделі управління фінансовими ресурсами національної економічної системи» (ДР 0115U0072327), автором розроблено науково-методичні підходи щодо фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору Карпатського регіону; «Фінансово-економічні проблеми сталого розвитку регіону» (ДР 0107U001368), автором розроблено методичні підходи до формування стратегії сталого розвитку аграрного сектору; Госпдоговірний проєкт «Виготовлення екологічно чистого дитячого харчування з коров'ячого молока» (рішення від 19.09.2008 № 650-25/208 Івано-Франківського ОДА «Про розробку інноваційно-інвестиційного проєкту з виробництва продуктів дитячого харчування на основі екологічно-чистого коров'ячого молока») автором розроблено концепцію фінансування проєкту та його реалізацію в Рогатинському районі Івано-Франківської області.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад і обґрунтування на цій основі практичних рекомендацій щодо фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні.

Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

– узагальнити погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників на соціально-економічну сутність інновацій й інноваційної діяльності, окреслити специфіку інноваційного розвитку та особливості фінансування інновацій в аграрному секторі;

- виявити складові, структуру державної фінансової політики та її вплив на фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору, розглянути механізм її реалізації в контексті стимулювання інноваційного розвитку;
- обґрунтувати роль і вплив фінансового інструментарію на інноваційний розвиток аграрного сектору через призму фінансового інжинірингу та програмно-цільового підходу;
- розглянути теоретичні основи та підходи до фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору;
- розкрити значимість, складові фінансового механізму в сучасній парадигмі інноваційного розвитку аграрного сектору
- поглибити методологічні підходи до визначення сутності фінансового забезпечення інноваційної діяльності як основи її фінансування;
- здійснити загальну оцінку стану фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора України;
- провести критеріальний аналіз впливу фінансування на інноваційний потенціал Карпатського регіону;
- узагальнити світовий досвід фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора, охарактеризувати моделі фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору зарубіжних країн;
- окреслити національні пріоритети фінансового забезпечення екологічного сільгоспвиробництва в Україні;
- здійснити оцінку агрострахування та визначити проблеми й перспективи страхування ризиків при вирощуванні екологічно чистої продукції;
- дослідити основні аспекти фінансового забезпечення розвитку екологічного сільгоспвиробництва в Карпатському регіоні;
- розглянути особливості фінансової підтримки екологічного сільгоспвиробництва в країнах Європейського Союзу;
- здійснити концептуальне обґрунтування перспектив інноваційного розвитку аграрного сектору та його фінансового забезпечення;
- виявити шляхи оптимізації системи, форм та джерел фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору;
- обґрунтувати фінансові концепти нарощування виробництва, переробки та реалізації екологічної сільськогосподарської продукції.

Об'єктом дослідження є процес інноваційного розвитку аграрного сектору.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних і практичних засад фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: логіко-історичного – для розкриття сутності інноваційного розвитку, еволюції теорій, пов'язаних із фінансовою політикою, фінансовим механізмом, фінансовим забезпеченням; гносеологічного і діалектичного - для авторського трактування базових категорій і понять, пізнання економічних явищ і процесів; індукції та дедукції – для узагальнення фактів на основі аналізу та розробки рекомендацій

щодо ефективності фінансового забезпечення інноваційного розвитку; порівняльного аналізу – для порівняння наукових трактувань, інструментарію і методів фінансового впливу держави на інноваційний розвиток аграрного сектору; статистичний, графічний і табличний – для опрацювання даних про фінансування інноваційної діяльності, результати якого представлені у вигляді таблиць та діаграм; системного – для дослідження факторів, які впливають на фінансове забезпечення інноваційних процесів та розробки пріоритетних напрямів фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють інноваційну і фінансову діяльність в аграрному секторі, офіційні дані Державної служби статистики України, міжнародних фінансових організацій, Євростату, аналітичні матеріали Міністерства фінансів, Мінагрополітики України та Національного банку України, звітні дані аграрних підприємств, наукові праці українських і зарубіжних авторів із досліджуваної проблематики, власні розрахунки та спостереження.

Наукова новизна одержаних результатів. Найсуттєвіші результати дослідження, які містять наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

– обґрунтовано новітню парадигму фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору, що ґрунтується на економіці поміркованості та принципах наближеності до економічної рівноваги, яку можна досягти шляхом надання пріоритетів видам діяльності зі зростаючою віддачею, маючи на увазі переробну галузь, що дозволить ефективніше використовувати види діяльності зі спадною віддачею та фінансувати їх інноваційний розвиток;

– запропоновано концептуальні засади формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку аграрного сектору, в основі яких використання триєдиного підходу, що ґрунтується на симбіозі положень кейнсіанства (в частині державного регулювання), теорії фізіократів (в частині необхідності екологізації сільгоспвиробництва та підвищення родючості землі) та економіці помірності (в частині пристосування людських, природних, фінансових і речовинних потоків до вимог збереження динамічної рівноваги). Забезпечення на цій основі ефекту синергії сприятиме досягненню вітчизняним аграрним сектором стратегічних цілей суспільного розвитку);

– розроблено алгоритм оцінки впливу фінансування на інноваційний потенціал аграрного сектору та проведено таку оцінку для Карпатського регіону, що здатне забезпечити врахування регіональних особливостей та здійснювати обґрунтований вибір інструментарію економічної політики;

– виявлено зв'язок обраної стратегії інноваційного розвитку з джерелами фінансування та розроблено можливі сценарії реалізації таких стратегій, доведено необхідність формування попиту на інновації з боку сільгоспвиробників як драйвера інноваційного розвитку та одночасно його джерела;

– запропоновано модель формування фінансового кластера, який дозволить фінансувати масштабні інноваційні проекти в аграрному секторі та

стати новим джерелом конкурентних переваг регіону, сприяючи багатополлярному розподілу точок зростання по його території, забезпечуючи рівномірність і збалансованість просторового розвитку; змінюючи не лише систему факторів розміщення, а й структуру економічного простору та спеціалізацію, направлену на виробництво продукції з високою доданою вартістю;

удосконалено:

– понятійний апарат досліджуваної тематики, що стосується визначення економічного змісту понять «фінансова політика», «фінансовий механізм», «механізм фінансового забезпечення», «механізм фінансування» в частині врахування специфічних особливостей і чинників впливу на інноваційний розвиток. На відміну від існуючих підходів реалізована діалектична єдність вихідних понять досліджуваної сфери, що дало змогу виокремити зовнішні й внутрішні фактори впливу на фінансову політику та їх роль у формуванні фінансового механізму інноваційного розвитку аграрного сектору для досягнення його ефективності;

– методологічні підходи до формування механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в частині врахування принципів системності й взаємозалежності внутрішнього і зовнішнього ринку сільгосппродукції в контексті паритету фінансової підтримки з боку країн-експортерів основних конкурентів України на світових ринках сільгосппродукції, що сприяло підвищенню рівня обґрунтованості рішень щодо відповідного механізму фінансування;

– визначення основних напрямів регіональної фінансової політики аграрного сектору, орієнтованих на вирішення його стратегічних завдань, які на відміну від інших базуються на принципах інноваційності, сталому розвитку, зокрема сільських територій;

– фондочий механізм фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору регіону, який передбачає формування фонду інноваційного розвитку аграрного сектору та його регіональних відділень, які здійснюють матеріальну та нематеріальну підтримку інноваційного розвитку на рівні районів, об'єднаних територіальних громад, сільгосппідприємств та особистих селянських господарств;

– підходи до стимулювання фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору на основі використання пільгового оподаткування шляхом розрахунку індексу пільг, який включає шість параметрів діяльності переробних підприємств, у тому числі питому вагу інноваційної продукції в загальному обсязі та дозволяє розраховувати зменшення податкового навантаження;

– алгоритм венчурного фінансування інноваційних розробок, що на відміну від існуючого порядку передбачає двоетапність процесу залучення фінансових ресурсів інноваційними фірмами, а саме: на етапі «посіву» - надання грантів; на етапі кредитування – державним венчурним фондом під низькі відсотки, залучення приватного венчурного фонду, бізнес-ангелів, що сприятиме активізації залучення венчурного джерела;

набули подальшого розвитку:

– концептуальні положення в частині розширення спектру використання фінансового інструментарію впливу на інноваційний розвиток аграрного сектору, зокрема фінансового інжинірингу, програмно-цільового планування та програмного бюджетування, що дасть можливість підвищити результативність управління цим розвитком;

– структура механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектор за рахунок врахування особливостей макро-, мезо- та макрорівнів, що дозволяє отримати цілісне наукове бачення змістовних характеристик і особливостей його формування і використання та сприятиме підвищенню дієвості прямої державної підтримки на національному і регіональному рівнях ;

– пропозиції стосовно зміни принципів фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору, зокрема співфінансування досліджень агропідприємством, пайова участь у формуванні інноваційного фонду, які передбачають надання пріоритетного фінансування споживачам інновацій, що дозволить стимулювати і розширити базу фінансування прикладних досліджень приватним капіталом;

– підхід до розвитку страхування інноваційних процесів в аграрному секторі, за рахунок врахування проблем і перспектив страхування ризиків при вирощуванні екологічно чистої продукції та розробки страхових продуктів для мінімізації ризиків в екологічному сільгоспвиробництві, що сприятиме активізації пріоритетного інноваційного напрямку розвитку аграрного сектору;

– структурно-організаційна будова механізму фінансування інноваційного розвитку, до складу якої віднесено моделі фінансування, що в сукупності впливають на вибір алгоритму фінансування, ефективність використання коштів та вартість їх залучення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні основних положень, викладених у дисертації, до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій щодо фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора.

Окремі наукові результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними довідками, зокрема:

Департаменту агропромислового розвитку Івано-Франківської ОДА при складанні бюджетних програм фінансування сільгоспвиробництва та при розробці проекту «Виробництво дитячого харчування з екологічно чистого коров'ячого молока» (довідка від 27.12.2022 № 276/04.2-18/01);

Департаменту фінансів Івано-Франківської ОДА при розробці механізму фінансування програм розвитку аграрного сектору Івано-Франківщини (довідка від 30.12.2022 № 1066/05.1-09/47);

Асоціації фермерів та землевласників Прикарпаття в процесі впровадження механізму фінансування інноваційного розвитку та практики

стратегічного планування витрат на інноваційний розвиток фермерських господарств Івано-Франківської області (довідка від 23.11.2022 № 35);

Фермерського господарства «Персей Агро» при впровадженні екологічно чистого сільгоспвиробництва та зеленої енергетики, що дозволить покращити ефективність виробництва при зниженні негативного впливу на навколишнє природне середовище (довідка від 16.11.2022 № 18).

Теоретико-методичні результати дисертації застосовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» при викладанні авторського курсу «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання», дисциплін «Фінанси», «Фінансова безпека і фінансові ризики», «Фінанси підприємств» (довідка від 24.11.2023 № 01-23/187).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки й пропозиції, що виносяться на захист, сформульовані автором самостійно. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: «Зелена економіка»: перспективи впровадження в Україні (Київ, 2012)»; «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації (Тернопіль-Чортків, 26-27 квітня 2012)»; «Еколого-економічні проблеми Карпатського Євросередині «ЕЕПКЄ-2012» (Івано-Франківськ, 29–31 жовтня, 2012); «Перспективи розвитку фінансової системи України» (Тернопіль, 19–20 квітня 2012); «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи» (Ужгород, 2012); «Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках» (Одеса, червень 2013); «Соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіону (Івано-Франківськ, 16–17 травня 2013)»; «Розвиток органічного сільгоспвиробництва в Україні (Житомир, 19–20 квітня 2013)»; «Розвиток органічного сільгоспвиробництва в Україні (Житомир, 19–20 квітня 2014)»; «Розвиток АПК на засадах раціонального природокористування: екологічний, соціальний та економічний аспекти» (Полтава, 26 грудня 2014); «Формування конкурентоспроможної економіки АПК регіонів: теоретичні та практичні аспекти (Барнаул, 24 вересня 2014)»; «Матеріали конференції викладачів та аспірантів Прикарпатського університету (Івано-Франківськ, березень 2015)»; «Розвиток органічного сільгоспвиробництва в Україні (Житомир, 23 квітня 2015)»; «Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств (Дубляни, 23–27 травня 2016)»; «Фінансове забезпечення сталого розвитку економіки України (Умань, 10 вересня 2016)»; «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку (Київ, 2017)»; «Уроки реформації шанс для України» (Івано-Франківськ, 6 червня 2017)»; «Економіка та управління в XXI ст.: виклики та перспективи розвитку (Умань, 18–19 травня 2017)»; «Економічний націоналізм: матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Івано-

Франківськ 12–13 жовтня 2018)»; «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку (Київ, 2018)»; «Матеріали міжнародної науково-практичної конференції пам'яті професора М. Г. Михайлова (Суми, 22 листопада 2018)»; «Розвиток підприємницької діяльності в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів (Херсон, 2019)»; «Актуальні проблеми та перспективи розвитку агро- та електроінженерії (Бережани, 2020)»; «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами (Київ, 2022)»; «Актуальні питання розвитку економіки: світові та національні аспекти (Умань, 30 травня 2023)»

Публікації. Основні результати дисертації опубліковано у 59 наукових працях, з них: 1 одноосібна монографія, 4 колективні монографії, 29 наукових статей (з яких: 22 – у фахових наукових виданнях України; 5 статей індексованих у **Web of Science**; 2 публікації в зарубіжних виданнях), 25 публікацій апробаційного характеру, які розкривають результати дослідження, що виносяться на захист. Загальний обсяг публікацій – 43,71 друк. арк., особисто автору належить 41,34 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 489 сторінок. Основний зміст викладено на 379 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 21 таблицю (із них 3 займають 3 повні сторінки); 28 рисунків (із них 7 займають 7 повних сторінок); 9 додатків, що займають 27 сторінок. Список використаних джерел налічує 367 найменування і займає 37 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, окреслено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначені наукова новизна, практичне значення отриманих результатів та їх апробацію.

У першому розділі «**Наукові засади інноваційного розвитку аграрного сектору та його фінансування**» розглянуто еволюцію наукових підходів до визначення сутності інноваційного розвитку аграрного сектору, визначено взаємозв'язок між фінансуванням та інноваційним розвитком, запропоновано класифікацію моделей інноваційного розвитку та їх фінансування.

Узагальнення теоретичних підходів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо визначення сутності агроінновацій дало можливість конкретизувати дану дефініцію: агроінновації – це вдосконалення взаємозв'язків між біосферою та техносферою, що призводить до зростання продуктивності сільгоспвиробництва, забезпечення продовольчої безпеки держави та поліпшення стану навколишнього природного середовища в умовах зміни клімату.

Ключовим аспектом інноваційного розвитку аграрного сектору визнано фінансову політику на національному рівні як базову, а виходячи з її пріоритетів і складових формується регіональна фінансова політика, яка враховує специфіку регіону та стратегію його розвитку. В свою чергу,

фінансова політика агропідприємства є визначальною для інноваційного розвитку аграрного сектору, адже саме на агропідприємство, як кінцевого бенефіціара, спрямовані фінансові ресурси та формуються фінансові відносини з іншими учасниками інноваційного процесу.

Зміст фінансової політики інноваційного розвитку аграрного сектору лежить у площині використання державою фінансових відносин та інструментів для досягнення стратегічних цілей сталого розвитку на основі формування адаптивного фінансового механізму. Механізм реалізації такої розглядається з позиції забезпечення пріоритетних умов інноваційного розвитку в тісному взаємозв'язку зі сталим розвитком сільських територій.

Високий ризик сільгоспвиробництва в умовах зміни клімату, низька ліквідність сільгоспідприємств, значна волатильність цін на аграрну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, зумовлюють необхідність пошуку принципово нових фінансових інструментів і вдосконалення існуючих, які забезпечили б сприятливі умови для інноваційного розвитку та модернізації виробництва, що базується на принципах сталого розвитку, а не сировинної економіки.

Обґрунтовано, що головною метою фінансового інжинірингу в аграрному секторі є підвищення ефективності фінансової діяльності й управління фінансовими ризиками, шляхом створення нових продуктів, а також удосконалення та ефективне використання існуючих фінансових інструментів в інтересах усіх учасників фінансових відносин. Об'єктами фінансового інжинірингу в аграрному секторі виступають інноваційні фінансові інструменти і процеси, нові фінансові технології, ключовим завданням яких є врахування специфіки та забезпечення достатніми фінансовими ресурсами інноваційного розвитку, мінімізація ризиків в аграрному виробництві. Відкриття ринку землі, залучення іноземних інвестицій, створюють передумови для ефективного функціонування фондового ринку. Хеджування ризиків при вирощуванні сільськогосподарських культур і стимулювання інноваційної діяльності агровиробників зумовлюють появу нових фінансових інструментів, зокрема аграрних розписок та інноваційних ваучерів.

Доведено, що програмно-цільовий метод вводить в процес формування бюджету програм інноваційного розвитку важливі елементи аналізу щодо порівняння витрат з досягнутими результатами. Цей аналіз виступає ефективним інструментом оцінки програми, який забезпечує аргументоване схвалення і бюджетне фінансування тих програм, результати від реалізації яких будуть перевищувати понесені витрати. Фінансове планування витрат на цільові програми повинно відповідати довготерміновому характеру їх реалізації. Це, в свою чергу, передбачає, по-перше, використання в плануванні і фінансуванні витрат на програми принципу бюджету «зобов'язань і асигнувань» і, по-друге, тісний зв'язок планування програм з використанням системи програмного бюджетування.

У ході дослідження визначено, що використані в рамках регіональних кластерних стратегій методи, механізми та інструменти їх фінансової підтримки

необхідно наділити суттєвим інтеграційним потенціалом, що дозволить об'єднати агропідприємства, наукові установи, дослідні господарства, малий і середній бізнес в єдиний інноваційний простір регіону. Другим, не менш важливим інтеграційним аспектом є інфраструктура регіональної інноваційної системи, яка повинна забезпечити сприятливі умови для інноваційного розвитку регіону.

У другому розділі «**Теоретико-методологічні домінанти фінансового механізму забезпечення інноваційної діяльності в аграрному секторі**» розглянуто теоретико-методологічні підходи до формування та структурування фінансового механізму забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору, роль фінансових інструментів, нових фінансових технологій для фінансування інноваційного розвитку.

Запорукою інноваційного розвитку економіки України, в тому числі її аграрного сектору, визначено промислове виробництво. Промисловість продукує ресурси, які забезпечують інноваційний розвиток аграрного сектору та сприяє комплексному інноваційному розвитку всієї економіки. Промисловий розвиток є ядром інноваційного розвитку економіки, особливо для країн, що розвиваються, продуцентом зростаючої віддачі і відповідно фінансових ресурсів для його реалізації. У цьому контексті для аграрного сектору ключовими сферами є розвиток переробної галузі та сільськогосподарського машинобудування, а також розширення ІТ технологій.

На основі опрацювання низки наукових теорій аргументовано, що диференціальна рента I буде залежати більшою мірою від вологозабезпечення та природно-кліматичних умов, рівня розвитку транспортної логістики та меншою мірою від родючості ґрунту. В сучасних умовах зростає роль диференціальної ренти II, яка утворюється внаслідок інтенсивного ведення сільгоспвиробництва за рахунок пріоритетного фінансування інноваційного розвитку. Запропоновано розглядати земельний капітал з позиції амортизаційних відрахувань для його відновлення (зокрема родючості ґрунту), розширеного відтворення (збільшення вмісту гумусу в орному шарі) та компенсації втрат поживних речовин і гумусу при порушенні технологій вирощування, формування страхового фонду для боротьби з ерозією ґрунту, забрудненням його залишками хімічних засобів захисту та мінеральних добрив, інших шкідливих впливів.

При фінансуванні інновацій в аграрному секторі важливо враховувати вимоги не лише економічних, але й соціальних і природно-біологічних законів, які мають особливе значення в процесі сільгоспвиробництва. На основі опрацювання економічних теорій та підходів до фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору запропоновано використовувати триєдиний підхід, що базується на симбіозі кейнсіанства (в частині державного регулювання), теорії фізіократів, (в частині необхідності екологізації сільгоспвиробництва та підвищення родючості землі) та економіці помірності (в частині пристосування людських, природних, фінансових і речовинних потоків до вимоги збереження динамічної рівноваги).

Фінансовий механізм інноваційного розвитку аграрного сектору доцільно розглядати як систему елементів організації, залучення, нагромадження, генерування, використання фінансових ресурсів та економічних важелів і інструментів, комплексне поєднання яких дозволяє досягнути запланованих результатів продукування, впровадження інновацій та випуску інноваційної продукції. Запропоновано визначення фінансового механізму інноваційного розвитку аграрного сектору, який представляє собою використання фінансових методів та важелів впливу на формування алгоритму фінансового забезпечення і використання фінансових ресурсів, шляхом фінансування суб'єктів інноваційного ланцюга та вимагає їх адаптивного застосування відповідно до конкретних економічних проблем, стадій інноваційного процесу та фінансової спроможності.

Фінансовий механізм тісно поєднує між собою процеси фінансового забезпечення та фінансування інноваційного розвитку й передбачає формування і використання фінансових ресурсів, де ключовим фактором є мобілізація фінансових ресурсів. Складові фінансового механізму досліджено з наступних позицій: фінансове забезпечення – це процес формування фінансових ресурсів для інноваційного розвитку, а фінансування – використання фінансових ресурсів у процесі інноваційної діяльності.

На основі узагальнення результатів дослідження сутності фінансового механізму в реалізації інноваційної моделі, його представлено інструментом реалізації фінансової політики, мета якого полягає у фінансовому забезпеченні та фінансуванні інноваційного розвитку аграрного сектору за допомогою фінансових інструментів, що забезпечують контроль, організацію та ефективне використання фінансових ресурсів.

У роботі фінансування розглянуто з позиції структуроформуючого елемента фінансового забезпечення. Тому за основу розробки теоретико-методологічного підходу до дослідження фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору регіону взято теорію систем і системного аналізу при взаємозалежності внутрішнього та зовнішнього ринків сільгосппродукції в контексті паритету фінансової підтримки з боку країн-експортерів основних конкурентів України на світових ринках сільгосппродукції.

Використання суспільних фінансів для фінансування інноваційного розвитку залежить від економічної системи, що сформована в суспільстві та фінансових можливостей держави, пріоритетних напрямів інноваційного розвитку. В Україні переважає підхід пропозиції інновацій з боку державних науково-дослідних установ та організацій, що в умовах відірваності від запитів агровиробників приводить до низьких темпів впровадження інновацій. Відсутність тісного зв'язку між продуцентами і споживачами інноваційних продуктів зумовлює низьку ефективність використання фінансових ресурсів і низьку конкурентоспроможність інноваційної продукції на міжнародних ринках.

У третьому розділі «Сучасний стан фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора» проаналізовано стан фінансування інноваційного

розвитку аграрного сектора. Розглянуто індикатори оцінювання спроможності економіки України та її аграрного сектору у міжнародних рейтингах, що здійснюється через призму інноваційного потенціалу, інноваційного розвитку та результативності інноваційної політики. На цій основі розроблено методичний підхід до оцінки ефективності фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора на прикладі Карпатського регіону.

В сучасних умовах ідеологія державного регулювання повинна бути зорієнтована на забезпечення паритетної підтримки інноваційного розвитку всіх сільгоспвиробників в умовах досконалої конкуренції на зовнішньому та внутрішньому ринку сільгосппродукції.

Аналіз динаміки рейтингів України засвідчив відсутність системної підтримки інноваційного розвитку як з боку держави, так і бізнесу. Дані міжнародних індексів щодо інноваційного розвитку України свідчать, що при високому рівні освітньо-наукового потенціалу має місце низький рівень впровадження інновацій у сфері економічної діяльності та їх комерціалізації. Згідно Глобального інноваційного індексу за 2021 рік позиції України знизилися за 37 показниками, зокрема значна частка падіння пов'язана з інноваційною діяльністю бізнесу – від фінансування до впровадження результатів знань і технологій. Порівняно з країнами лідерами існує недостатній рівень державної підтримки інноваційних розробок та їх фінансування як з державного бюджету, так і бізнесом. Негативним трендом є зменшення обсягів фінансування наукових досліджень та розвитку науки. Вказані проблеми загострені військовою агресією росії.

Проведений аналіз структури та обсягів видатків Мінагрополітики на прикладні та наукові дослідження засвідчує їх нерівномірний розподіл і відсутність плановості та системності при виділенні пріоритетів. Відмічено, що з 2012 року спостерігається тенденція до зменшення фінансування досліджень та науково-технічних розробок у сфері АПК, із 20,8 млн дол у 2012, до 2,6 млн дол у 2020. У ході аналізу зазначено, що період 2010–2020 років характеризується зниженням частки бюджетних витрат на розвиток НДДКР як у сільському господарстві, так і в економіці загалом. Наукоємність ВВП, як і в попередні роки, залишалася низькою, зокрема 2019 року цей показник становив 0,43 % (рекордний мінімум за останні 10 років), а за рахунок коштів держбюджету – 0,17 %. Для порівняння: за даними 2018 року, наукоємність ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,12 %.

Аналіз фінансування регіональних програм розвитку аграрного сектору показав відсутність чіткої стратегії та залежність обсягів фінансування від економічної ситуації й надходжень до бюджету. Так, у багатьох обласних бюджетах Карпатського регіону програми передбачали виділення коштів протягом всього періоду реалізації, проте фінансування носило епізодичний характер, що не дозволило отримати заплановані результати (табл. 1).

Встановлено, що причини низької ефективності бюджетних витрат на аграрний розвиток України включають недостатнє фінансування та нечіткі пріоритети.

В дисертації розроблено методичний підхід до формування системи показників оцінки ефективності фінансування інноваційного розвитку аграрного сектора. На прикладі Карпатського регіону здійснено порівняння його областей за показниками інноваційного розвитку та оцінено вплив фінансування на розвиток інновацій в аграрному секторі на основі індикативного підходу до аналізу інноваційних процесів.

Таблиця 1

Обсяги фінансування регіональних програм розвитку аграрного сектору з обласних бюджетів у Карпатському регіоні, тис. грн

Область - регіону	Рік						Всього за 2011-2020	У % до підсум. по регіону
	2011	2015	2017	2018	2019	2020		
Закарпатська	3 200	1 880	375	–	2 000	3 000	19 366,7	14,1
Івано-Франківська	1 179	1 343	1 800	2 100	2 100	2 200	17 303	12,6
Львівська	652	–	11 200	19 600	19 800	18 000	96 152	69,9
Чернівецька	300	106,7	70	2 043	1 015	450	4 549,3	3,4
Всього по регіону	5 331	3 329,7	13 445	23 743	24 915	23 650	137 371	100

Джерело: складено автором

Для розрахунку інтегрального показника оцінки інноваційного потенціалу (Блок 1) та фінансування інноваційного розвитку (Блок 2) пропонується використані статистичні дані й дані цільових досліджень. Запропонована методика передбачає розрахунок групових інтегральних індексів обох блоків за формулою середньої арифметичної часткових коефіцієнтів, що входять до конкретного блоку за формулою:

$$I_{ji} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n K^2_i}{n}} \quad (1)$$

Далі здійснюється розрахунок зведеного інтегрального індексу по блоку 1 та 2 за формулою :

$$I_i = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n I_{ji}^2}{n}} \quad (2)$$

Для одночасного відображення двох розрахованих інтегральних індексів пропонується використати матричний метод і двовимірну систему координат: по осі X відкладаємо індекс фінансування інноваційних процесів, а по осі Y індекс інноваційного розвитку.

Матричний аналіз дозволив встановити сегмент, до якого належить досліджувана область Карпатського регіону, на основі значень обчислених інтегральних індексів.

Використання запропонованого методичного підходу сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень з інноваційного розвитку і формування оптимального механізму фінансування.

В роботі проведено моделювання впливу технологічного прогресу на виробництво продукції аграрного сектору з використанням виробничої функції Тінбергена-Солоу

$$Q = A \times K^{\alpha} \times L^{1-\alpha} \times e^{\lambda t} \quad (3)$$

Індекс інноваційного розвитку	1		Львівська область ($I_{\text{фін.}}=0.862$; $I_{\text{інов. пот.}}= 0.956$);
	0,66	Івано-Франківська область ($I_{\text{фін.}}=0.643$; $I_{\text{інов. пот.}}= 0.391$); Закарпатська область ($I_{\text{фін.}}=0.506$; $I_{\text{інов. пот.}}= 0.347$);	
	0,33	Чернівецька область ($I_{\text{фін.}}=0.504$; $I_{\text{інов. пот.}}= 0.304$)	
	0		
		0,33	0,66
	<i>низький</i>		<i>високий</i>
Інтегральний індекс фінансування аграрного сектору Карпатського регіону			

Рис. 1. Матриця оцінки впливу фінансування на інноваційний розвиток аграрного сектору Карпатського регіону

Джерело: розроблено автором

Хід реалізації моделювання відображено в експериментальній частині дослідження. При зростанні середньорічної вартості сукупних активів аграрних підприємств на 1 % річний обсяг випуску продукції аграрного сектора збільшується на 0,3 %. Зростання середньорічної чисельності працівників українських аграрних підприємств на 1 % призводить до збільшення обсягу випуску продукції аграрного сектора на 0,7 %.

Встановлено, що для впровадження інновацій сільгоспвиробнику необхідно мати певний інвестиційний ресурс, який може бути забезпечений як за рахунок ефективної виробничої діяльності та дохідності господарств, так і на основі механізму підтримки дохідності через систему дотацій та субсидій сільгоспвиробникам, високої купівельної спроможності населення, механізму стимулювання та фінансування впровадження агроінновацій.

Сучасні тенденції у фінансуванні аграрного сектору в розвинених країнах зосереджуються на опосередкованій підтримці, стабільному доході фермерів, передачі технологій, а також на прямих інвестиціях у інновації, екологічне сільське господарство, охорону агроландшафтів, інтегрований розвиток сільських територій. Фінансова політика ЄС зорієнтована на створенні інноваційної економіки, щоб підсилити конкурентні переваги європейських

товарів, з акцентом на регіональні програми, які враховують регіональні особливості та сприяють зменшенню розриву в розвитку регіонів, а також на співпрацю між регіонами, науковими установами та фермерами.

У роботі розглянуто сучасний підхід до застосування інноваційних фінансових інструментів для інноваційного розвитку аграрного сектору, який полягає в заміні дотацій на альтернативні джерела фінансування, що дозволяє залучати більше ресурсів і використовувати їх на поворотній основі. Це сприяє стимулюванню інноваційного розвитку і збільшенню фінансової бази, забезпечуючи ефективніше використання ресурсів та прискорене впровадження інновацій для швидкої віддачі.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду і тенденцій у сфері фінансування та державного стимулювання інновацій в аграрному секторі засвідчив важливість розроблення гнучкої фінансової політики та механізму фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору України.

В четвертому розділі **«Прагматичні аспекти організації фінансового забезпечення екологічного сільгоспвиробництва як пріоритет інноваційного розвитку аграрного сектору»** обґрунтовано, що національна аграрна політика та її фінансування повинні бути спрямованими на реалізацію цілей сталого розвитку ООН і Паризької кліматичної угоди, відповідати принципам інноваційності, екологічності та економічної ефективності. Наголошено на необхідності здійснення розробки та реалізації державної фінансової підтримки екологічного сільгоспвиробництва в Україні.

Функціонування аграрного сектору на принципах інноваційної моделі економічного розвитку з впровадженням системи екологізації сільгоспвиробництва дозволить одержати синергійний ефект від двох взаємопов'язаних факторів: збереженого довкілля та здорового харчування. У роботі обґрунтовано, що підвищення рівня конкурентоспроможності аграрного сектору неможливе без розвитку вітчизняної аграрної науки та імплементації світових технологічних тенденцій енергозаощадності, альтернативних джерел енергії, інформаційних технологій, систем водозабезпечення.

Обґрунтовано необхідність пріоритетного вирішення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій та доцільності адаптації наукових досліджень і технологічних інновацій до суспільних потреб і тенденцій екологізації сільськогосподарського виробництва.

Визначено основні напрями бюджетної підтримки екологічного сільгоспвиробництва, серед яких: екологічне сільгоспвиробництво; оптимізація ресурсного потенціалу екологічного сільгоспвиробництва; розвиток ринку екологічно чистої продукції; фінансування наукових досліджень в сфері екологічного сільгоспвиробництва.

Впровадження програм підтримки стимулювання екологічного сільськогосподарського виробництва в Україні, які базуються на поворотній та безповоротній основі, дозволяє враховувати фінансові можливості держави. Водночас система підтримки суттєво відрізняється від європейської практики. У країнах ЄС фермери отримують фінансування за умови виконання екологічних

стандартів і норм харчової безпеки, що сприяє поступовому переходу до екологічного сільгоспвиробництва і зниженню негативного впливу на довкілля.

Доведено необхідність забезпечення страхового захисту екологічно чистої продукції на всіх стадіях, починаючи від вирощування, переробки і закінчуючи збутом. Це дасть змогу сільгоспвиробникам зменшити ризики при вирощуванні, переробці та збуті екологічно чистої продукції.

В дисертації здійснено групування ризиків при веденні екологічного землеробства за критерієм їх подібності з традиційним сільгоспвиробництвом, а саме: 1) аналогічні тим, що є в звичайному сільському господарстві; 2) які відрізняються в екологічному і традиційному сільгоспвиробництві; 3) специфічні для екологічного сільгоспвиробництва й пов'язані з особливостями виробництва, зберігання та системи збуту готової продукції.

Аргументовано доцільність дворівневої системи кооперативного сільськогосподарського страхування виробників екологічно чистої продукції: перший – передбачає створення страхового кооперативу з правами юридичної особи на регіональному рівні; другий – входження в асоціацію страхових кооперативів державного рівня. При цьому ставиться умова, що кооператив приймає типовий статут і зобов'язання щодо участі у формуванні централізованого страхового резерву.

З'ясовано, що в розвинених країнах спостерігається тенденція до мінімізації ризику доходу домогосподарства, що походить від сільського господарства, шляхом компенсації іншими джерелами стабільного доходу, які не пов'язані з сільськогосподарською діяльністю. Формуються фінансові ресурси для впровадження інновацій, відбувається диверсифікація зайнятості та нівелюється сезонний характер отримання доходу. Дані тенденції спостерігаємо в країнах ЄС (табл. 2).

Крім того, з'ясовано зміст фінансової підтримки екологічних сільгоспвиробників у різних країнах ЄС.

Таблиця 2

Диверсифікація доходів фермерських господарств країн ЄС, %

Країна	Фермерство	Поза с/г	Інвестиції та майно	Трансферти	інші	Всього
Австрія	54	30	–	–	16	100
Данія	42	43	7	8	–	100
Фінляндія	27	42	18	13	–	100
Франція	53	31	9	7	–	100
Німеччина	80	–	–	–	20	100
Ірландія	32	45	2	19	2	100
Нідерланди	74	11	–	–	15	100
Польща	67	8	–	21	4	100
Середній	53,6	26,3	4,5	8,5	7,1	100

Джерело: складено автором

Визначено її особливості, які полягають в наступному: а) однакова сума доплат для господарств, які переходять на екологічне сільгоспвиробництво як у перехідний період, так і після нього; б) вища сума доплат у перехідний період і менша після сертифікації господарства, як екологічного; в) фіксована виплата на сертифікацію та відсутність виплат у перехідний період і після нього (Голландія з 2005).

Країни ЄС надають перевагу фінансовій підтримці екологічного сільгоспвиробництва, розглядаючи його як вагомий фактор інвестування в охорону навколишнього природного середовища, розвитку сільських територій та забезпечення населення якісним і здоровим харчуванням.

В п'ятому розділі **«Основні шляхи удосконалення фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору в Україні»** здійснено концептуальне обґрунтування перспектив інноваційного розвитку аграрного сектору та його фінансового забезпечення, а також необхідність розробки та фінансування стратегії сталого агроекологічного розвитку, яка повинна передбачати забезпечення населення країни екологічно чистими продуктами харчування, збереження агроландшафтів і відновлення родючості сільгоспугідь, орієнтацію на експорт сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю та домінуванням експорту технологій, наукоємної продукції аграрного сектору, зокрема в сфері переробки сільгосппродукції.

Враховуючи значимість функціонування вітчизняного аграрного сектору на принципах інноваційної моделі розвитку, в роботі розглянуті можливі сценарії розвитку, зважаючи, що він є: 1) продуцентом і споживачем національних інновацій; 2) імпортером зарубіжних інновацій, сільгосптехніки, селекційного матеріалу і технологій; 3) перевага надається сировинній складовій експорту, насамперед, зерновим та олійним культурам, інновації направлені на зростання обсягів вирощеної продукції та доходів, формування транспортної логістики експорту; 4) пріоритетом є інноваційний розвиток, екологізація виробництва сільгосппродукції, експорт технологій, сільгоспмашин, продукції з високою доданою вартістю.

На основі оцінки даних сценаріїв визначено стратегію інноваційного розвитку аграрного сектору крізь призму фінансування та етапи її реалізації. Акцентовано увагу на стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору, яка передбачає залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій у наукові розробки, зокрема в переробну галузь, сільськогосподарське машинобудування та стартапи.

На основі проведеного дослідження запропоновано фінансові моделі забезпечення інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, направлені на пошук оптимального варіанту фінансування, виходячи з фінансових можливостей й очікуваного еколого-економічного ефекту від впровадження інновацій. Кожна з них передбачає досягнення певної мети та використання відповідного інструментарію (табл. 3).

Обґрунтовано, що аграрний сектор виявився найбільш придатним для використання кластерної моделі фінансування. Кожен регіон має унікальний

аграрний потенціал, який може бути ефективно розвиненим через кластерну модель, сприяючи прогресу всіх учасників, у тому числі фінансового сектору. Фінансові інститути мають стати ініціаторами створення фінансових кластерів, оскільки це дасть їм можливість координувати співпрацю, мінімізувати ризики, вирішувати колективні проблеми та розвивати спільну фінансову інфраструктуру на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Таблиця 3

Характеристика основних фінансових моделей забезпечення інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору

№	Модель	Характеристика	Мета
1	Самофінансування	Рефінансування прибутку в інноваційний розвиток підприємства	Підвищення конкурентоспроможності та прибутковості підприємства
2	Кластерна модель	Поєднання фінансування галузевої науки, досліджень, розробок і виробництва на основі диверсифікації залучення фінансових ресурсів та державної підтримки, зарубіжних інвестицій для створення фонду реалізації інвестиційно-інноваційного проекту	Концентрація матеріально-технічних, інтелектуальних і фінансових ресурсів всіма учасниками кластеру для реалізації інвестиційно-інноваційного проекту
3	Кооперативна модель	Залучення у процес інноватизації фінансових ресурсів кооперативних спілок, коштів дрібних господарств, селян-одноосібників на засадах взаємодопомоги.	Впровадження та дифузія інновацій серед дрібних фермерів та селян-одноосібників
4	Венчурна модель	Інвестування в компанії, які мають суттєвий потенціал росту завдяки наявності інноваційного продукту на ранніх стадіях життєвого циклу.	Створення проривних технологій та продукції з високим потенціалом прибутковості, можливості реалізації наукоємної продукції, зокрема патентів і ноу хау.
5	Бюджетна модель	Системне фінансування створення та впровадження інновацій з державного та місцевого бюджету.	Забезпечення конкурентоспроможності сільгоспвиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, реалізація принципів сталості і відновлюваності екосистеми, ресурсозбереження.
6	Грантова модель	Залучення коштів вітчизняних та іноземних донорів, участь у програмах міжнародного та транскордонного співробітництва.	Інновації в сфері ресурсозбереження, відновної енергетики, боротьба зі зміною клімату.
7	Модель зовнішніх запозичень	Кредити комерційних банків, облігаційні позики, лізинг, факторинг.	Реалізація інноваційного розвитку сільгоспідприємств, впровадження сучасних енергозберігаючих технологій.
8	Модель інноваційних фінансових інструментів	Аграрні розписки, ф'ючерси, інноваційні ваучери, котирування акцій на міжнародних фондових біржах.	Диверсифікація фінансового забезпечення інноваційного розвитку
9	Комбінована модель	Фінансове забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору шляхом використання комбінації моделей.	Оптимізація фінансових ресурсів для реалізації інноваційних процесів в аграрному секторі

Джерело: складено автором

Розвиток кластерної моделі фінансування не повинен обмежуватися створенням лише банківських кластерів, а залучати різні фінансові інституції для ефективнішого розвитку інноваційної стратегії аграрного сектору.

На початкових етапах функціонування ядром кластерної моделі фінансування є надходження бюджетних коштів і грошові потоки з банківського кластера. Перехід аграрного сектору на інноваційний шлях розвитку вимагає прискореного формування інституту венчурного фінансування. Сьогодні головною перешкодою інноваційного розвитку аграрного сектору є недостатня зосередженість на фінансуванні прикладних досліджень та стимулювання впровадження їх результатів у виробничу діяльність.

У роботі запропоновано двоетапний підхід до виділення коштів для інноваційних проєктів. На першому надається грант на безповоротній основі. На другому – фінансується вивчення комерційної перспективи проєкту на строк до двох років, включаючи НДДКР та створення зразків. Після завершення другого етапу необхідне залучення приватного венчурного капіталу або інвестицій для повноцінної реалізації проєкту. Такий підхід має ряд переваг: по-перше, держава стимулює підприємства до прикладних досліджень та створення певного попиту на результати перспективних фундаментальних досліджень; по-друге, механізм фінансування підштовхує підприємства та фермерів до пошуку комерційного ефекту від участі в прикладних дослідженнях, які здійснюються при підтримці державного венчурного фонду, формування попиту на інноваційні розробки, що, в свою чергу, стимулюватиме створення нових стартапів, високотехнологічних фірм.

Проведене дослідження дало змогу визначити, що драйвером розвитку інноваційних технологій і фактором, який зумовлює державні органи надавати пріоритетне фінансування і приступити до більш активної політики розвитку інновацій є мінлива кон'юнктура на міжнародних ринках сільгосппродукції та спадна віддача від економічної діяльності при виробництві сільгосппродукції з низькою доданою вартістю та її експортом.

В умовах децентралізації влади і надання більшої самостійності регіонам, важлива розробка чітких критеріїв та стратегії залучення інвестицій в переробну та харчову галузь регіону, яка базуватиметься на зростанні пільг в міру відповідності інвестиційного проєкту цим критеріям:

Для розрахунку індексу пільг запропоновано наступну формулу:

$$I_n = \sqrt{\frac{K_{pc}^2 + K_n^2 + K_e^2 + K_d^2}{6} + K_b^2 + K_z^2} \quad (4)$$

де: I_n – індекс пільг; K_{pc} – питома вага сертифікованої продукції за стандартами ISO в загальному обсязі продукції переробного підприємства; K_n – питома вага інноваційної продукції; K_e – питома вага продукції, яка постачається на експорт; K_d – індекс доданої вартості в порівнянні з вартістю кінцевої продукції в розрахунку на 1 працюючого; K_b – питома вага бюджетних відрахувань від діяльності інвестора в розрахунку на 1 працюючого на підприємстві без врахування пільг; K_z – індекс середньої заробітної плати на підприємстві в порівнянні з галузевим показником.

Сума пільг, які надаються інвестору та виробнику визначається за формулою:

$$S_{\Pi} = I_{\Pi} \times \Sigma\Pi_{\Pi} \quad (5)$$

де: S_{Π} – сума пільг, грн; I_{Π} – індекс пільг; $\Sigma\Pi_{\Pi}$ – сума податкових платежів підприємства без врахування пільг.

Запропоновано кластерну модель організації виробництва, яка дозволяє об'єднати переробне підприємство з постачальниками сировини, розробниками інноваційних продуктів, формує базу для фінансування інновацій (вид діяльності зі зростаючою віддачею) і попит на них (рис. 2).

Рис. 2. Концепт фінансування інновацій та попиту на них за кластерною моделлю

Джерело: розроблено автором

Першочерговим завданням при формуванні кластерної моделі інноваційно-промислового розвитку, виходячи з наявного економічного і наукового потенціалу, є визначення найбільш перспективних для даного регіону кластерів. Різноманітні типи фінансування повинні використовуватися при виконанні проектів, які мають міжгалузевий характер, відносяться до технологічних новацій і можуть застосовуватися в багатьох галузях і виробництвах, розміщених на даній території та поза нею.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на підставі методологічних і теоретичних узагальнень, проведеного аналізу запропоновано новий підхід до розв'язання важливої науково-практичної проблеми фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору. Зміст основних висновків і рекомендацій полягає в наступному.

1. Системне опрацювання наукових поглядів на соціально-економічну сутність інновацій та інноваційну діяльність дали змогу розкрити їх значення для розвитку аграрного сектора з врахуванням його специфіки. На основі узагальнення підходів та уточнення визначення поняття «інновація» розкрито

сутність поняття «агроінновацій» з позиції взаємозв'язків між біосферою та техносферою. Окреслено типи інноваційного розвитку та особливості фінансування інноваційного процесу в аграрному секторі в контексті світової практики.

2. Виокремлено два основних підходи до формування фінансової політики і моделей інноваційного розвитку економіки: стимулювання попиту на інновації та стимулювання пропозиції інновацій. Визначено, що в Україні реалізується модель стимулювання пропозиції інновацій, яка має значні недоліки. Визначено, що головним принципом реалізації фінансової політики інноваційного розвитку повинна стати її адаптивність до змін, наявність зворотного зв'язку та впливу агропідприємств на формування фінансового механізму та фінансову політику на макро-, мезо- та мікрорівнях. Механізм реалізації фінансової політики інноваційного розвитку аграрного сектору розглянуто з позиції забезпечення пріоритетних умов інноваційного розвитку в тісному взаємозв'язку зі сталим розвитком сільських територій.

3. Дослідження передумов сучасного інноваційного розвитку засвідчило необхідність впровадження фінансового інжинірингу в аграрному секторі. В якості об'єктів фінансового інжинірингу в аграрному секторі визнано інноваційні фінансові інструменти і процеси, нові фінансові технології, ключовим завданням яких є врахування специфіки та забезпечення достатніми фінансовими ресурсами інноваційного розвитку, мінімізація ризиків в аграрному виробництві. З'ясовано, що програмно-цільовий метод та бюджетне програмування дозволяють охопити і комплексно вирішувати проблеми фінансування інноваційного розвитку економіки країни та аграрного сектору в єдності і узгодженому поєднанні його складових: державних потреб, галузевого, регіонального та приватного бізнесу.

4. Розглянувши теоретичні основи та підходи до фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору акцентовано увагу на необхідності нарощування промислового виробництва в сучасних умовах, як передумови інноваційного розвитку аграрного сектору через створення сучасної високопродуктивної техніки для сільгоспвиробництва, використання передових технологій та сучасного обладнання в харчовій та переробній галузях, обладнання для проведення науково-дослідних робіт, впровадження ІТ. Суттєвим аспектом для інноваційного розвитку аграрного сектору є його фінансове забезпечення з боку промисловості, як продуцента зростаючої віддачі. Формування фінансового механізму повинно базуватися на триєдиному підході, що базується на симбіозі кейнсіанства (в частині державного регулювання), теорії фізіократів, (у частині необхідності екологізації сільгоспвиробництва та підвищення родючості землі) та економіці помірності (в частині пристосування людських, природних, фінансових і речовинних потоків до вимоги збереження динамічної рівноваги).

5. На основі узагальнення методологічних підходів до дослідження фінансового механізму інноваційного розвитку аграрного сектору конкретизовано взаємозалежність понять фінансового забезпечення та

фінансування. Фінансове забезпечення розглядається як процес формування фінансових ресурсів для інноваційного розвитку, а фінансування – як використання фінансових ресурсів у процесі інноваційної діяльності. Зазначено, що особливості інноваційного розвитку та моделі фінансового забезпечення і фінансування обумовлені специфікою аграрного сектору, його тісним зв'язком із біологічними активами, впливом природно-кліматичних, регіональних, земельних та інших умов на результати впровадження інновацій.

6. У ході проведеного дослідження розширено зміст поняття «фінансове забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору» – комбінація джерел, методів залучення фінансових ресурсів для подальшого фінансування інноваційного розвитку, який здійснюється в процесі інноваційної діяльності за допомогою ефективної фінансової системи. Основними складовими фінансового забезпечення інноваційного розвитку є джерела і методи формування фінансових ресурсів, їх моніторинг, контроль і гнучкість у процесі залучення. Комплексний розгляд фінансового забезпечення на макро-, мезо- та макрорівнях забезпечує отримання цілісного бачення змістовних характеристик і особливостей формування та використання фінансових ресурсів.

7. Аналіз структури та обсягів видатків на прикладні та наукові дослідження свідчить про їх нерівномірний розподіл й відсутність плановості та системності при визначенні пріоритетів. Аналіз фінансування регіональних програм розвитку аграрного сектору показав відсутність чіткої стратегії та залежність обсягів фінансування від економічної ситуації та надходжень до бюджету. Політика підтримки аграрного сектору України характеризується відсутністю системності та стійкої тенденції до стимулювання інноваційного розвитку.

8. Запропоновано використання індикативного підходу до аналізу інноваційних процесів та їх фінансування. В якості індикативних показників, використовуваних для порівняння оцінки впливу фінансування на інноваційний потенціал аграрного сектору на прикладі Карпатського регіону розроблено і запропоновано два блоки індикаторів. Перший блок включає індикатори, які характеризують інноваційний потенціал, а другий - обсяги фінансування інноваційного розвитку, що дозволяє здійснювати оцінку на основі існуючої статистичної інформації. Проведена сегментація областей Карпатського регіону показала, що лідером в ефективності використання фінансових ресурсів для інноваційного розвитку є Львівська область, де 1 фінансування формує 1,12 інноваційного потенціалу.

9. За підсумками аналізу світових тенденцій та порівняння фінансового забезпечення вітчизняного аграрного сектору, виявлено слабкий взаємозв'язок між обсягами його державної підтримки та ступенем розвитку і її питомою вагою у світових обсягах виробництва сільськогосподарської продукції. Зазначено, що стратегія розвитку аграрного сектору розвинених країн направлена на забезпечення продовольчої безпеки, підтримку екологічного сільгоспвиробництва і розвиток сільських територій. Сучасні тенденції в фінансовій підтримці аграрного сектору зазнають певних змін, у першу чергу в

розвинених країнах, акцент робиться на опосередкованій підтримці, забезпеченні гарантованого мінімального доходу фермерського господарства, фінансуванні трансферу технологій.

10. Динамічний розвиток і роль аграрного сектору в економіці України, а також набуття статусу кандидата на вступ у ЄС та вимоги переглянути систему підтримки сільгоспвиробників, зумовлюють необхідність розробки нової парадигми фінансування аграрного сектору, зокрема підтримки екологічного сільгоспвиробництва та розвитку сільських територій. Найбільш виправданими є фінансування заходів в екологічному сільгоспвиробництві, спрямованих на підходи мультифункціональності та глобальності сільського господарства з урахуванням сучасних світових тенденцій його екологічної спрямованості.

11. Дослідження тенденцій в аграрному секторі України засвідчили, що розвиток екологічного сільгоспвиробництва не враховує його специфіку і потребує розробки нової системи страхового захисту виробників екологічно чистої продукції, переробників та реалізаторів, виходячи з умов розвитку даного сегменту ринку. В роботі проведено групування ризиків при веденні екологічного сільгоспвиробництва згідно критерію їх подібності з традиційним сільгоспвиробництвом, запропоновано формування системи кооперативного сільськогосподарського страхування виробників екологічно чистої продукції.

12. В умовах фінансової нестійкості, економічних протиріч та необхідності реалізації стратегії сталого розвитку виникає об'єктивна необхідність консолідації фінансових ресурсів як на державному, так і на регіональному рівні для підтримки сталого агроекологічного розвитку. Акцентовано увагу на тому, що в період дефіциту фінансових ресурсів нагальним завданням є пошук джерел і співфінансування пріоритетних програм регіонального розвитку екологічного сільгоспвиробництва, як найбільш сприятливого, зокрема для Карпатського регіону з великим туристично-рекреаційним потенціалом.

13. Встановлено, що країни ЄС йшли до екологізації сільгоспвиробництва, маючи високотехнологічне сільське господарство, розвинену інфраструктуру, гарантовану продовольчу безпеку та достатні фінансові ресурси для реалізації стратегії інноваційного розвитку. Сучасна фінансова політика ЄС у сфері інноваційного розвитку аграрного сектору направлена на стимулювання інвестицій в формі запозичень, гарантій, венчурного капіталу та інших механізмів управління ризиком у поєднанні з технічною підтримкою, відшкодуванням частини відсоткової ставки за кредитами та страхової премії при страхуванні ризиків впровадження інновацій.

14. Обґрунтовано необхідність надання пріоритету державної фінансової підтримки експортерам інноваційної продукції з високою доданою вартістю та здійснення першочергового фінансування наукових розробок у сфері ІТ технологій, екологізації сільгоспвиробництва і переробки сільгосппродукції, створення екологічного пакування і нових технологій зберігання. Повоєнна стратегія, в умовах необхідності відбудови України та браку фінансових ресурсів на першочергові потреби, зокрема розмінування сільгоспугідь у

зонні бойових дій, будівництва іригаційних систем, повинна забезпечити уникнення загрози нещадної експлуатації українських чорноземів і зниження родючості сільгоспугідь, їх хімічного забруднення, засолювання зрошувальних земель, неконтрольованого вирощування ГМО, деградації сільської поселенської мережі.

15. Характерною ознакою сучасного стану функціонування підприємств аграрного сектору є розроблення принципово нових моделей фінансування інноваційного розвитку підприємств, що ґрунтуються на оптимальному поєднанні власних коштів підприємства з потенційними джерелами фінансування. Важливим є фондний механізм фінансування регіонального інноваційного розвитку аграрного сектору в залученні коштів державного та місцевого бюджетів. Доведено необхідність створення фінансового кластера, що дозволить фінансувати масштабні інноваційні проєкти в аграрному секторі та стати новим джерелом конкурентних переваг у фінансуванні інноваційного розвитку регіону. Опосередковане стимулювання венчурної діяльності включає в себе міроприємства, які дозволять створити сприятливий клімат для розвитку венчурного фінансування інновацій, з основним акцентом на технологічні інновації.

16. У сільськогосподарських підприємств існує можливість використання декількох моделей фінансування інноваційного розвитку, що зумовлюється специфікою фінансування, особливостями галузі, неоднорідністю науково-технічного потенціалу, їх територіальним розташування та географією збуту продукції. Концепт фінансування інновацій шляхом створення кластеру з виробництва дитячого харчування дозволить розвивати види діяльності зі зростаючою віддачею, випускати продукцію з високою доданою вартістю та формувати зростаючий попит на інновації, акумулюючи достатні фінансові ресурси для їх створення. Для активізації інноваційного розвитку аграрного сектору запропоновано порядок розрахунку пільг для експортерів інноваційної продукції аграрного сектору, що стимулюватиме попит на технологічні інновації та експорт продукції з високою доданою вартістю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії і розділи в монографіях:

1. Сус Т. Й. Особливості реалізації регіональної стратегії сталого розвитку Карпатського макрорегіону. Регіональна система соціально-економічного розвитку України: *монографія* ; за ред. Н. І. Пилипів, В. В. Стефініна. Івано-Франківськ : Видавець В. Дяків, 2012. С. 205–214. 380 с. (0,51 д.а).

2. Сус Т. Й. Концептуальні засади фінансової підтримки сталого розвитку аграрного сектору. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку регіону: монографія* ; за ред. Н. І. Пилипів, В. В. Стефініна, Івано-Франківськ: Видавець В. Дяків, 2014. С. 205–214. (0,51 д.а).

3. Сус Т. Й. Фінансово-економічний механізм реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні. *Фінансове забезпечення сталого*

розвитку економіки України: колективна монографія. ; за ред. Слатвінського М. А., Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2016. С. 53–60. (0,40 д. а).

4. Сус Т. Й. Стан фінансової підтримки розвитку аграрної сфери України: національний та регіональний аспекти. *Інноваційний розвиток корпоративних фінансів: тенденції та перспективи : монографія*. Терещенко О. О., Бабяк Н. Д., Іващенко А. І. та ін. Київ : КНЕУ, 2017. С. 324–340 (0,40 д. а).

5. Сус Т. Й. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору регіону: концепції, інструменти, стратегії : *монографія*. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2021. 404 с. (23,5 д.а).

Статті у наукових фахових виданнях України

6. Сус Т. Й. Інвестиційна політика в сільському господарстві регіону. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. Серія економіка. Вип. 4 (13). Чернівці, 2008. С. 518–523. (0,35 д. а).

7. Сус Т. Й., Ткачук І. Г. Фінансова підтримка розвитку екологічного землеробства в Польщі. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2009. № 16(2). С. 304–310. *Особистий внесок (0,2 д.а.): досліджено інструменти фінансової підтримки (0,34 д.а.)*.

8. Сус Т. Й. Страхування ризиків при вирощуванні екологічно чистої продукції. *Економіка АПК*. 2012. № 12. С. 66–71. (0,35 д. а).

9. Сус Т. Й. Механізм фінансової підтримки екологічного сільгоспвиробництва в Польщі. *Економіка АПК*, 2013. № 7. С. 120–125. (0,35 д. а).

10. Сус Т. Й. Фінансова підтримка екологічного сільгоспвиробництва в країнах Європейського Союзу. *Економіка АПК*, 2013. № 10. С. 59–64. (0,35 д. а).

11. Сус Т. Й. Національні аспекти фінансування екологічного сільгоспвиробництва в Україні. *Вісник Прикарпатського університету*. серія Економіка. Випуск Х, 2014. Видавничо-дизайнерський відділ ЦТ, 2014. С. 230–233. (0,3 д. а).

12. Сус Т. Й. Регіональні аспекти фінансування програм екологічного сільгоспвиробництва на Прикарпатті. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник*. Вип. Х, Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2014. Т. 2. С. 237–242. (0,48 д. а).

13. Сус Т. Й., Барчук В. П. Напрями інноваційно-технологічного розвитку промислового виробництва регіону. *Бізнес-інформ*, 2015. № 4. С. 58–62. *Особистий внесок (0,25 д.а.): досліджено пріоритетні напрями інноваційного розвитку промисловості регіону(0,38 д.а.)*.

14. Сус Т. Й. Сучасна інвестиційна політика в аграрній сфері Карпатського макрорегіону. *Вісник Прикарпатського університету*. Економіка Випуск XI 2015. Видавничо-дизайнерський відділ ЦТ, 2015. С. 281–286. (0,48 д.а).

15. Сус Т. Й., Стефінін В. В. Напрями розвитку екологічного сільгоспвиробництва в кризовий період. *Вісник Сумського національного університету*. Випуск 4. 2015. С. 184–188. *Особистий внесок (0,20 д.а.):*

досліджено напрями антикризової стратегії розвитку екологічного сільгоспвиробництва (0,38 д.а.).

16. Сус Т. Й. Фінансово-організаційні проблеми розвитку агроінновацій: національний та регіональний аспекти. *Регіональна економіка*, 2016. № 3. С. 135–141. (0,56 д.а.).

17. Сус Т. Й. Фінансові аспекти оренди екологічно чистих земель в Карпатському макрорегіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2016. Вип. 11. Т. 2. С. 84–90. (0,45 д.а.).

18. Сус Т. Й. Концептуальні аспекти фінансування інноваційного розвитку аграрної сфери. *Електронне наукове видання з економічних наук «ModernEconomics»*, № 4 (2017). С. 122–129. (0,42 д.а.).

19. Сус Т. Й. Роль фінансового механізму в інноваційному розвитку аграрної сфери. *Електронне наукове видання з економічних наук «ModernEconomics»*, № 5 (2017). С. 122–129. (0,40 д.а.).

20. Сус Т. Й. Особливості інвестицій в аграрний сектор Карпатського макрорегіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2017. Вип. 13. Т. 2. С. 28–37. (0,64 д.а.).

21. Сус Т. Й. Вплив інжинірингу та фінансового інжинірингу на інноваційний розвиток аграрної сфери. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. Випуск XII. Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2017. С. 227–231. (0,35 д.а.).

22. Сус Т. Й., Перевозова І. В. Кластерна модель фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору Карпатського макрорегіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2018. Вип. 14. Т. 2. С. 28–37. *Особистий внесок (0,25 д.а.): досліджено пріоритетні напрями формування фінансових кластерів (0,48 д.а.)*.

23. Сус Т. Й. Роль програмно-цільового фінансування в інноваційному розвитку аграрного сектору регіону. *Електронне наукове видання з економічних наук. Економіка та суспільство*, № 20 (лютий 2019). С. 675–679 (0,38 д.а.).

24. Сус Т. Й. Програмне бюджетування в системі інноваційного розвитку аграрного сектору регіону. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. Економіка і управління*. 2019. Т. 30. № 2. С. 228–232. (0,38 д.а.).

25. Сус Т. Й. Роль фондового бюджетного фінансування в інноваційному розвитку аграрного сектору регіону. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2019. С. 55–59 (0,36 д.а.).

26. Сус Т. Й. Сучасні підходи до фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2019. С. 80–87 (0,37 д.а.).

27. Сус Т. Й. Методологічні підходи до фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору регіону. *Вісник Прикарпатського університету Економіка*. Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2020. С. 168–171. (0,3 д.а.).

28. Сус Т. Й., Ємець О. І., Цюпа О. П. Фінансова політика стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектору і механізм її реалізації: зарубіжний досвід. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2020 № 4 (35) С. 347–355. (*Web of Science*). *Особистий внесок (0,38 д.а.): досліджено механізм реалізації фінансової політики інноваційного розвитку зарубіжних країн (0,58 д.а.)*.

29. Сус Т. Й. Підходи до оцінки ефективності фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*: Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2022. С. 56–64 (2,4 д.а.)

30. Сус Т. Й., Ємець О. І., Мовчун С. В., Онишко С. В., Цюпа О. П. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору та її фінансування. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022 № 6 (47) С. 150–159. (*Web of Science*). *Особистий внесок (0,36 д.а.): розроблено концептуальні засади стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору та її фінансування(0,59 д.а.)*.

31. Сус Т. Й., Судук Н. В., Ємець О. І., Мовчун С. В., Цюпа О. П. Інноваційний розвиток аграрного сектору: моделі фінансування та оцінка впливу фінансування на регіональному рівні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2023 № 2 (49) С. 150–159. (*Web of Science*). *Особистий внесок (0,37 д.а.): розглянуто моделі фінансування та здійснено підбір показників для інтегральної оцінки (0,56 д.а.)*.

32. Сус Т. Й., Стояненко І. В., Пенькова О. Г., Макушок О. В. Оцінка впливу інноваційного потенціалу ресурсозабезпечення на фінансову ефективність аграрного сектора економіки України. *Академічний огляд*. 2023. № 2 (59). С. 113–130. *Особистий внесок (0,29 д.а.): проведено оцінку впливу інноваційного потенціалу на фінансову ефективність. (0,59 д.а.)*. (*Web of Science*)

Публікації в зарубіжних виданнях

33. Braslavska O. V., Penkova O. H., Plets I. I., Sus T. Y., Biloshkurska N. V., Biloshkurskyi M. V. Management of the higher education institutions innovative potential: Formalization and evaluation. *Revista Inclusiones*. Vol. 7. No. 4. P. 624–645. URL: <http://www.archivosrevistainclusiones.com/gallery/42%20VOL%207%20NUM%20OCTUBREDICIEMBRE2020%20REVISINCLUS.pdf>. (*Web of Science*). *Особистий внесок (0,18 д.а.): розкрито сутність інноваційного потенціалу ВНЗ його складові (0,58 д.а.)*.

34. Taras Sus , Iryna Stoianenko, Oksana Penkova, Iryna Zaichko, Liudmyla Bohrinovtseva, Olga Makushok, and Olena Purdenko. Financial performance assessment of agrarian enterprises as a result of Innovative resource development management. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network*

Security, VOL. 22 No. 11, November 2022. P. 717–726.
 URL:[http://paper.ijcsns.org/07_book/202211/202211100.pdf/](http://paper.ijcsns.org/07_book/202211/202211100.pdf) *Особистий внесок (0,24 д.а.): проведено моделювання впливу технічного прогресу на економічний розвиток сільгосп підприємств. (0,61 д.а.)*

Матеріали наукових конференцій:

35. Сус Т. Й. Проблеми сталого розвитку сільських територій Карпатського макрорегіону. *«Еколого-економічні проблеми Карпатського Євросередину «ЕЕПКЄ–2012» : матеріали ІХ Міжнародної конференції (Івано-Франківськ 29–31 жовтня 2012)*. 2012. С. 18–19. (0,14 д.а.).

36. Сус Т. Й. Особливості страхування ризиків в екологічному землеробстві макрорегіону. *Перспективи розвитку фінансової системи України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Тернопіль 19–20 квітня 2012)*. Тернопіль, 2012. С. 293–295. (0,25 д.а.).

37. Сус Т. Й. Концептуальні засади виробництва екологічно чистих продуктів в Карпатському регіоні (на прикладі гірських районів Івано-Франківщини). *Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Ужгород. 2012. С. 148–151. (0,23 д.а.).

38. Сус Т. Й. Проблеми оренди екологічно чистих земель у Карпатському макрорегіоні. *«Зелена економіка»: перспективи впровадження в Україні : матеріали Міжнародної конференції*. К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2012. С. 195–198. (0,27 д.а.).

39. Сус Т. Й. Роль кооперації в сталому агроекологічному розвитку макрорегіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль – Чортків 26–27 квітня 2012)*. Тернопіль, 2012. С. 176–179. (0,24 д.а.).

40. Сус Т. Й. Розвиток екологічного сільгоспвиробництва в Карпатському макрорегіоні. *Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках : матеріали V Міжнародної конференції (Одеса, червень 2013 р.)*. Одеса: ОДАУ. С. 103–104. (0,18 д.а.).

41. Сус Т. Й. Концептуальні засади фінансової підтримки екологічного сільгоспвиробництва. *Соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіону: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, 16–17 травня 2013)*. Івано-Франківськ: ПНУ. С. 112–114. (0,24 д.а.).

42. Сус Т. Й. Фінансування розвитку екологічного сільгоспвиробництва в країнах Європейського Союзу. *Розвиток органічного сільгоспвиробництва в Україні : матеріали V Міжнародної конференції. (Житомир 19–20 квітня 2013)*. Житомир: Житомирський агроекологічний університет. С. 103–104. (0,18 д.а.).

43. Сус Т. Й. Особливості фінансування розвитку екологічного сільгоспвиробництва в Україні. *Розвиток органічного сільгоспвиробництва в*

Україні: матеріали V Міжнародної конференції (Житомир, 19–20 квітня 2014). Житомир: Житомирський агроєкологічний університет. С. 103–104. (0,18 д.а.).

44. Сус Т. Й. Інноваційний розвиток аграрного сектору Карпатського регіону. *Формування конкурентоспроможної економіки АПК регіону: теоретичні та практичні аспекти : матеріали XIII Міжнародної конференції (Барнаул, 24 вересня 2014)*. С. 234–236. (0,21 д.а.).

45. Сус Т. Й. Фінансування розвитку альтернативної енергетики в аграрній сфері. *Розвиток АПК на засадах раціонального природокористування: екологічний, соціальний та економічний аспекти : матеріали II Міжнародної конференції (Полтава 26 грудня 2014)*. С. 118–121. (0,21 д.а.).

46. Сус Т. Й. Антикризова стратегія виробництва екологічно чистих продуктів харчування. *Розвиток органічного сільгоспвиробництва в Україні : матеріали VI Міжнародної конференції (Житомир, 23 квітня 2015)*. Житомир: Житомирський агроєкологічний університет. С. 22–231. (0,21 д.а.).

47. Сус Т. Й. Фінансова криза в Україні через призму стратегії економічного розвитку. *Матеріали конференції викладачів та аспірантів Прикарпатського університету (м. Івано-Франківськ, березень 2015)* (0,2 д.а.).

48. Сус Т. Й. Сучасні моделі інноваційного розвитку та їх вплив на аграрну сферу. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: матеріали V Міжнародної інтернет-конференції (Дубляни, 23–27 травня 2016)*. Дубляни: Львівський національний аграрний університет. С. 58–62. (0,3 д.а.).

49. Сус Т. Й. Фінансово-економічний механізм реалізації державної інноваційної політики на регіональному рівні. *Фінансове забезпечення сталого розвитку економіки України: матеріали II Міжнародної конференції (м. Умань 10 вересня 2016)*. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. С. 45–48. (0,2 д.а.).

50. Сус Т. Й. Фінансові аспекти реформування аграрної сфери. *Уроки реформації шанс для України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Івано-Франківськ 6 червня 2017)*. Івано-Франківськ, 2017. С. 34–37. (0,27 д.а.).

51. Сус Т. Й. Концептуальні і методологічні підходи до фінансування інноваційного розвитку аграрної сфери. *Економіка та управління в XXI ст.: виклики та перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Умань 18–19 травня 2017)*. Умань, 2017. С. 107–110. (0,24 д.а.).

52. Сус Т. Й. Фінансові аспекти інноваційного розвитку аграрної сфери. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції КНЕУ. 2017*. С. 326–329. (0,26 д.а.).

53. Сус Т. Й. Інвестиційна політика регіону крізь призму економічного націоналізму. *Економічний націоналізм : матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Івано-Франківськ 12–13 жовтня 2018)*. Івано-Франківськ. Лілея НВ. 2018. С. 36–39. (0,23 д.а.).

54. Сус Т. Й. Державна підтримка розвитку інновацій в аграрній сфері на основі венчурного інвестування. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції КНЕУ*. 2018. С. 311–314. (0,25 д.а.).

55. Сус Т. Й. Стратегія розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції пам'яті професора М. Г. Михайлова* (Суми 22 листопада 2018). Суми, 2018. С. 321–324. (0,28 д.а.).

56. Сус Т. Й. Сучасна інвестиційна політика в аграрному секторі Карпатського макрорегіону. *Розвиток підприємницької діяльності в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 160–163. (0,26 д.а.).

57. Сус Т. Й. Фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору: екологічний аспект. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку агро- та електроінженерії : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Бережани: ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут», 2020. С. 24–26. (0,26 д.а.).

58. Сус Т. Й. Сучасні аспекти фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору. *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами: зб. матеріалів VI Всеукр. науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених*. К.: КНЕУ, 2022. С. 385–388 (0,2 д.а.).

59. Венчурне фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору. *Актуальні питання розвитку економіки: світові та національні аспекти: міжнародна науково-практична конференція Умань, 30 травня 2023* (0,16 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Сус Т. Й. Фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси та кредит». Державний податковий університет, Ірпінь, 2024.

У дисертації розглянуто теоретико-методологічні та прикладні аспекти фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору. Обґрунтовано новітню парадигму фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору, що ґрунтується на економіці поміркованості та принципах наближеності до економічної рівноваги. Виявлено зв'язок обраної стратегії інноваційного розвитку з джерелами фінансування та розроблено можливі сценарії реалізації таких стратегій. Розроблено алгоритм оцінки впливу фінансування на інноваційний потенціал аграрного сектору та проведено таку оцінку для Карпатського макрорегіону.

Удосконалено методологічні підходи до формування механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору в частині врахування принципів системності й взаємозалежності внутрішнього і

зовнішнього ринку сільгосппродукції в контексті паритету фінансової підтримки з боку країн-експортерів основних конкурентів України на світових ринках сільгосппродукції. Запропоновано зміну принципів фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору, зокрема співфінансування досліджень агропідприємством, пайова участь у формуванні інноваційного фонду, які передбачають надання пріоритетного фінансування споживачам інновацій, що дозволить стимулювати і розширити базу фінансування прикладних досліджень приватним капіталом.

Ключові слова: інноваційна діяльність, аграрний сектор, фінансовий механізм, фінансове забезпечення, фінансування, бюджетна підтримка.

ABSTRACT

Sus T. Y. Financing innovative development of the agricultural sector. Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.08 «Money, finance and credit». State Tax University, Irpin, 2024.

The dissertation examines the theoretical, methodological and applied aspects of financing the innovative development of the agrarian sector. The newest paradigm of financing the innovative development of the agricultural sector, which is based on the economy of moderation and the principles of proximity to economic equilibrium, is substantiated. The relationship between the chosen strategy of innovative development and the sources of financing was identified, and possible scenarios for the implementation of such strategies were developed. An algorithm for assessing the impact of financing on the innovation potential of the agricultural sector was developed and such an assessment was carried out for the Carpathian macroregion

Methodological approaches to the formation of the mechanism of financial support for the innovative development of the agricultural sector have been improved in terms of taking into account the principles of systematicity and interdependence of the internal and external market of agricultural products in the context of the parity of financial support from the exporting countries of Ukraine's main competitors on the world markets of agricultural products. It is proposed to change the principles of financing innovative development of the agricultural sector, in particular, co-financing of research by agro-enterprises, joint participation in the formation of an innovation fund, which provide for the provision of priority financing to consumers of innovations, which will allow to stimulate and expand the base of financing of applied research by private capital.

Key words: innovative activity, agricultural sector, financial mechanism, financial support, financing, budget support.